

дії, штучна природа конфлікту, а також інші мета-драматичні елементи (скажімо, репліки персонажів «у камеру»).

Висновки. Отже, на основі аналізу різних рівнів репрезентації телевізійних прийомів, жанрів і форматів у п'єсах сучасних українських драматургів з'ясовано, що тематичний і формальний вияви телебачення в сучасній драматургії здебільшого пов'язані з модифікаціями метадраматичного прийому «театр у театрі». Крім того, здій-

снене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що відтворення драматургами різних телевізійних жанрів і форматів (ток-шоу, реаліті-шоу, телевізійної імітації судового засідання, репортажу, реклами тощо) приводить до появи нових жанрових утворень інтермедіального характеру на межі драми й телебачення. Перспективи даної розвідки пов'язані з подальшим дослідженням типологічно подібних явищ у світовій драматургії кінця XX – початку XXI ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васильев Е. Сучасна драматургія: жанрові трансформації, модифікації, новації: монографія. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2017. 532 с.
2. Эко У. Сказать почти то же самое. Опыт о переводе. Пер с итал. и коммент. А. Ковалю. СПб.: Symposium, 2006. 574 с.
3. Кузнецов И. Проблема реальности в «новой драматургии». Современная драматургия (конец XX – начало XXI вв.) в контексте театральных традиций и новаций: материалы Всероссийской научно-практической конференции. Новосибирск, 2011. С. 31–39.
4. Леман Х.-Т. Постдраматический театр. Пер. с нем., вступ. ст. и комм. Н. Исаева; предисл. А. Васильев. М.: ABCdesign, 2013. 312 с.
5. Менцель А. Антропологічна уява. Есе й нариси. Пер. з пол. О. Вознюк. К.: Юніверс, 2012. 380 с.
6. Михед О. Бачити, щоб бути побаченим: реаліті-шоу, реаліті-роман та революція онлайн. К.: ArtHuss, 2016. 344 с.
7. Червінська О. Аргументи форми: монографія. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2015. 384 с.
8. Bignell J. Big Brother. Reality TV in the Twenty-first Century. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005. 190 p.
9. Koepnick L. Framing Attention Windows of Modern German Culture. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2007. 299 p.
10. Pfister M. The Theory and Analysis of Drama. Translated from the German by J. Halliday. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. 339 p.

УДК 82-4

ЖАНР ЕСЕЮ З ПОГЛЯДУ ТЕОРІЇ КОМУНІКАЦІЇ

THE ESSAY GENRE IN TERMS OF THE THEORY OF COMMUNICATION

Сільман К.В.,

*аспірант кафедри журналістики
Чорноморського національного університету імені Петра Могили*

У статті розглядається сучасна українська есеїстика з погляду теорії комунікації. Аналізуються прийоми, які застосовують сучасні есеїсти для досягнення прагматичного ефекту. Матеріалом дослідження слугували збірки Т. Прохаська «Одної і тої самої» (2013) та Ю. Андруховича «Тут похований Фантомас» (2015), а також низка есеїв, опублікованих письменниками на медійних сайтах.

Ключові слова: есей, теорія комунікації, прагматика, прагматичний ефект, засоби масової інформації.

В статье рассматривается современная украинская эссеистика с точки зрения теории коммуникации. Анализируются приемы, которые применяют современные эссеисты для достижения прагматического эффекта. Материалом исследования послужили сборники Т. Прохасько «Одної і тої самої» (2013) и Ю. Андруховича «Тут похований Фантомас» (2015), а также ряд эссе, опубликованных писателями на медийных сайтах.

Ключевые слова: эссе, теория коммуникации, прагматика, прагматический эффект, средства массовой коммуникации.

The article analyses modern Ukrainian essays in terms of the theory of communication. It examines the main techniques used by contemporary essayists to achieve a pragmatic effect. The research is based on the collections of essays of Taras Prokhasko "Odnoyi i toyi samoyi" (2013) and Yuri Andrukhovich "Tut pokhovanyi Fantomas" (2015), as well as a series of essays published on the media sites.

Key words: essay, theory of communication, pragmatics, pragmatic effect, mass media.

Постановка проблеми. Сучасне інформаційне суспільство об'єднує науку, мистецтво, філософію, релігію та інші галузі в одне комунікаційне середовище. Збільшення кількості комунікаційних каналів, з одного боку, полегшує доступ до інформації, а з іншого – ускладнює систематизацію всього процесу комунікації. Література активно використовує мас-медійні та інтернет-канали для поширення текстів та залучення якомога більшого кола читачів. Це призводить до того, що твори художньої літератури доповнюються «комунікаційними та інформаційними артефактами» [6, с. 183]. Змінюються і способи діалогу між автором та читачем: через сторінки у соцмережах та авторські блоги. Тому цілком закономірно, що останніми десятиліттями літературу розглядають в аспекті теорії комунікації. Про це свідчать праці О. Біличенко, О. Іванової, В. Ільганаєва, Г. Почепцова, В. Різуна, Е. Шестакова, Н. Яблоновської.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переваги застосування теорії комунікації до аналізу художніх творів та літературного процесу в цілому обґрунтував Г. Почепцов у монографії «Теорія комунікації» (2001) [8]. Незважаючи на те, що мас-медійні комунікації вважаються більш об'єктивними, тобто психологічно вони сприймаються більш відповідними дійсності, а художня комунікація вважається суб'єктивною, науковець підкреслює, що теорія комунікації має на меті об'єднати комунікатора, тобто автора (на якому акцентує увагу теорія літератури), та споживача інформації (на якого спрямовані прикладні комунікації). Можливість аналізу художнього тексту в аспекті теорії комунікації Н. Яблоновська пояснює через спільні функції, які виконує література та журналістика: інформаційну, конструювання реальності, виховну, культурно-просвітницьку, рекреативну, культуротворчу тощо [12].

Досліджуючи лінгвістичні параметри есею, Л. Садикова наголошує на тому, що для есеїстичного типу тексту (як цілісного комунікативного утворення) характерна «авторська інтенційність, аргументативний характер розгортання тексту, об'єктивно-суб'єктивний спосіб організації інформації, безпосередня й постійна апеляція до адресата» [11, с. 3]. Таким чином, не менш важливою є функція впливу на читача, яка досягається завдяки тому, що публіцистичний текст викли-

кає неоднозначні емоції: від згоди з автором до бажання з ним подискутувати.

Постановка завдання. Мета статті – розглянути літературний та журналістський есей із погляду теорії комунікації та виявити прийоми, які застосовують сучасні есеїсти для досягнення прагматичного ефекту.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні есеїстика надзвичайно активно розвивається на сторінках періодичних видань (чи в електронних версіях) та у формі блогів. Письменники (О. Забужко, Ю. Андрухович, Т. Прохасько, Ю. Винничук, С. Жадан, В. Неборак, О. Ірванець, С. Процюк, А. Любка), літературознавці (Г. Улюра, Є. Нахлік), історики (М. Трофимук, І. Мицько), релігієзнавці (М. Маринович), політологи (Є. Ланюк, В. Портников) та журналісти (Я. Винницька, А. Цаплійко) мають авторські колонки у всеукраїнських і регіональних суспільно-політичних та інформаційно-розважальних друкованих виданнях, що забезпечує постійний діалог автора зі своїм читачем.

Текст-типологічні особливості есею дають змогу швидше реагувати на зміни в суспільстві, а невимушений стиль викладу думок та достатньо коротка форма зробили його доступним для широкої аудиторії. У зв'язку з тим, що митці освоюють медіаканали засобами передання інформації, їхні тексти стають частиною «масової інформації» (такої, що спрямована на масу, тобто певну категорію людей, доступну їй), що відповідає потребам та формує єдину позицію, має «планований характер якщо не на рівні автора, то обов'язково на рівні медійного топменеджменту або інших суспільних служб, організацій, які відповідають за діяльність мас-медіа» [10, с. 14].

Функціонування жанру есею в різних типах дискурсів (наприклад, політичному, історичному та релігієзнавчому) ставить перед науковцями завдання не лише визначити жанроутворювальні риси есею, а і з'ясувати особливості функціонування та взаємодії з аудиторією в різних типах дискурсу. Так, відмінність у сприйнятті журналістського та літературного есею можемо простежити на рівні історичного контексту. Один і той же текст у різний час може сприйматися по-різному (уперше про важливість врахування історичного та культурного контексту щодо есею

говорить дослідник цього жанру в американській літературі Н. Стакі-Френч [14]).

Серед українських письменників, які часто публікують есеї на різних інформаційних ресурсах, варто виокремити Ю. Андруховича. Часто інтернет-есеїстика письменника – це реакція на певні суспільно важливі події або ж висловлювання письменника стосовно обговорюваних у суспільстві питань. Приміром, в есеї «Наша мова: вірші в диванах» (опублікований на сайті tsn.ua 9 липня 2012 року) Ю. Андрухович скаржиться на те, що через «паскудних риганалів» не може написати ні колонку про американського рок-музиканта Д. Вайта, у якого день народження, ні про те, які вірші «краще ховати в диванах». Так, письменник висловлює своє обурення щодо ухвалення 3 липня 2012 року Закону «Про засади державної мовної політики» Сергія Ківалова і Вадима Колесніченка: «...ці злякисні бандюки, ці пухлини на тілі нашої батьківщини, не дають мені вкотре писати, про що я хочу» [3].

У тексті немає жодних указівок на конкретну подію, автор обурюється засиллям російської мови та ставленням до української. Читач здогадується, що цей текст є реакцією саме на ухвалення закону, оскільки ця тема кілька тижнів є топовою у засобах масової інформації (далі – ЗМІ): «Регіонали» хочуть узаконити російську мову у половині областей (*Тиждень*), «Партія регіонів: «Мы их развели, как котят»» (*Українська правда*), «Колесніченко: Партія регіонів виконала свою обіцянку перед виборцями» (*24 канал*) тощо.

Те ж саме стосується і ще одного есею – «З особливим цинізмом» (опублікований на сайті tsn.ua 1 жовтня 2013 року). Цим текстом автор реагує на демонтаж пам'ятної дошки Ю. Шевельову у Харкові, який письменник абсолютно відверто називає «актом вандалізму»: «До притаманного цій владі від природи антиукраїнського запалу й свербіння (донишувати недонищене) додалась і типова, якась ледь чи не класова, ненависть представників кримінально-блатного світу до всілякого роду «очкариків», «учоних», «сільно умних», до всієї тієї «інтелігенції в маминих кофтах», якої, щиро кажучи, уже й немає давно» [2]. Текст з'являється на тлі кількомісячного обговорення в ЗМІ ситуації зі встановленням, а потім руйнуванням пам'ятної дошки Шевельову. Ця подія супроводжується гучними заголовками в медіа: «Міліція так і не зрозуміла, хто розбив дошку Шевельову в Харкові» (*Українська Правда*), «Дошку Шевельову демонтували за розпорядженням Кернеса, – міліція» (*День*), «Знищення меморіальної дошки Шевельову у Харкові визнали

незаконним» (*5 канал*), «Суд заборонив демонтаж меморіальної дошки Шевельову у Харкові – юрист» (*Радіо Свобода*) тощо.

В есеї немає фактів ні про саму подію, ні про причетних до неї осіб. Ю. Андрухович радше висловлює власну позицію щодо події: «Кримінально-блатні... перемогли, сказати б, з особливим цинізмом. Обидва персонажі, які сьогодні правлять у Харкові... Їхня ненависть до професора Шевельова природна і зрозуміла до тієї ж міри, що й ненависть відомого персонажа російської літератури Шарікова до іншого професора. Особливий же цинізм тут полягає в тому, що на озброєння вкотре береться виготовлений спеціально для таких випадків фальшак «антифашизму» [2].

Таким чином, опубліковані есеї «Наша мова: вірші в диванах», «Із особливим цинізмом», як і більшість текстів письменника, опублікованих на сайті «ТСН», стають частиною медійного дискурсу щодо конкретних подій. Однак, на відміну від статей у ЗМІ, де подається переважно офіційна інформація, коментарі представників влади, учасників чи очевидців, ці тексти не мають на меті й не виконують інформаційної функції. Вони подають суб'єктивну думку письменника. Опубліковані на медійному ресурсі есеї набувають міжтекстових зв'язків з іншими матеріалами сайту. Це гіперпосилання в самому тесті на раніше опубліковані тексти автора. Тобто читач може легко переходити від однієї колонки письменника до іншої. Кожен текст завершується тегами-посиланнями – ключовими словами, що описують основний зміст есею. Наприклад, есеї «Концерт із Ведмедем» (26.04.2014) містить теги #концерт, #ведмідь, #музика, #Кремль, #Росія. Перейшовши за будь-яким із цих посилань, читачеві відкривається сторінка з усіма записами на сайті за темою теги. Жанр есею у формі колонки дозволяє Ю. Андруховичу навіть на сайті «Телевізійної служби новин» загальнонаціонального телеканалу не добирати слів та відверто глузувати з влади, називаючи її «режимом», а її представників «бандюками», «кримінально-блатними», «гопниками» тощо.

Читаючи ці есеї пізніше, як частину збірки «Тут похований Фантомас» (2015), читач навряд чи може встановити зв'язки конкретного тексту з певною подією. Навіть ураховуючи те, що кожен текст датований, за відсутності історичного контексту (у попередньому випадку його забезпечували ЗМІ), потужного емоційного впливу на читача ці есеї не справлять. Проте у збірці ці есеї вступають у міжтекстові зв'язки з іншими.

Так, інтертекстуальність – одна з головних літературних ознак есеїв Андруховича, який прямо вказує на джерело натхнення (наприклад, письменник неодноразово згадує й цитує польського поета М. Светліцького, англійського історика Ф. Бейкера, С. Руданського, Б.-І. Антонича, Ю. Винничука, С. Жадана, Н. Гончара, Т. Прохаська) або завуальовано, називаючи свої есеї інтерпретаціями відомих текстів («Геройки нашого часу», «Секс і символи», «Ще не змерзла Україна» тощо). Такі заголовки є художньо значущими, оскільки навіть без урахування самих текстів вони несуть потужний культурний потенціал.

Також письменник часто згадує власні твори та своїх персонажів. Наприклад, поряд із реальними митцями (Ф. Бейкер, Верлен, Рембо, Ван Гог, Сезанн, Аполінер, Пікассо, Модільяні) Андрухович згадує і Стаса Перфецького, героя роману «Перверзія», в есеї «Він пив його з цукром»: «Історія українського поета Станіслава Перфецького, що в першій половині 1990-х, отруєний абсентом старої Європи, загадково зник у Венеції й досі не знайшовся, могла б так само стати фільмом» [5, с. 26]. Своім другом Стаса Перфецького письменник називає в есеї «Слов'янський базар» (13.05.2013), наводячи фрагмент промови героя роману «Перверзія»: «Стонадцять племен влаштувало собі довічний карнавал у наших генах. Ось тут, сьогодні, перед вами, я змушений визнати в собі меншою чи більшою мірою тавра і невра, савдарата і тісамата, бастарна і вандала, андрофага і печеніга, можливо, ще когось, цигана, жида, поляка і цілком не виключено, що довгана» [5, с. 159].

У романі промова Стаса Перфецького супроводжується приміткою автора до слова «довган», де вказується, що це плем'я, яке колись жило на теренах України, і що цей факт «доведено наукою» [4]. В есеї Андрухович коментує цитату так: «Із останнім Стас жартує, бо такого народу точно нема. Є зате долгани, корінний народ Таймиру. Але це лиш дрібне уточнення» [5, с. 159]. Така метатекстуальність, з одного боку, є постмодерною грою, а з іншого – свідомим прийомом письменника розширити культурну пам'ять читача. Варто зауважити, що в есеї фрагмент промови слугує лише ілюстрацією розмірковувань автора щодо статті про дослідження російських генетиків. У «Перверзії» ж у кінці виступу Перфецький цитує рядок із вірша сучасного івано-франківського поета Я. Довгана, в примітці зазначається, що відстежити те, звідки взято цитату, неможливо. М. Андрейчик у монографії «Інтелектуал як герой української прози 90-х років ХХ століття»

вказує, що так Андрухович робить завуальований натяк на представника вісімдесятників, оскільки насправді цитату запозичено з вірша В. Неборака, який уходить до циклу «День народження»: «Це є частиною постмодерністської гри, характерною для творчості Андруховича, і джерелом характерної ерудиції письменника й дотепності» [1].

Ще одним прийомом, до якого вдається письменник, є ефект присутності читача. Наприклад, в есеї «Рогами вперед» (03.06.2011) митець допомагає читачеві здійснити мандрівку до Швейцарії та самому переконатися в тому, що в цій країні існує такий собі культ корів: «Уже на летовищі в Цюриху (ви саме прилетіли до Швейцарії) вам відразу стає зрозуміло, які тут важливі корови. До місця, де видають багаж, вас підвозять спеціальним потягом, він їде кілька хвилин. ... Ви приїхали – це земля корів, молока й сиру» [5, с. 37–38]. Такий прийом дозволяє есеїсту переконати читача, що й українцям варто було б «повернутися до своїх корів», і провести паралель між поганою владою та занепадом аграрної культури: «От уже другий рік я на кожному кроці чую: «Цю владу ми скоро винесемо на вилах». Утім, очікування світлої днини чомусь затягується. Мабуть, уже й вил немає в достатку через занепад села. Тому влада в Україні й почувається так безпечно-нахабно» [5, с. 39].

Есеї у збірці вступають у паратекстуальні зв'язки з назвою збірки, яка походить від однойменного есею «Тут похований Фантомас» (датований 31.10.2011). На перший погляд, у тексті йдеться про звичайну розмову між автором та його сусідами-американцями про те, як в Україні святкують Гелловін. Якщо взяти до уваги останні рядки есею: «У нас в Україні на Гелловін теж цікаво ... І на Геловін, і завжди. Таке враження, наче в нашу землю справді закопали когось дуже недоброго. Суцільна ніч. Устигай тільки бачити й боятись. І коли вже ті треті півні?» [5, с.76], – цілком очевидно, що мотив «суцільної ночі» властивий усій збірці. Це злочинна влада, пасивність українців, втрата власної ідентичності під впливом російської масової культури на початку збірки та Майдан, війна і певним чином безвихідь у кінці книги.

Сам же автор в інтерв'ю після публікації збірки стверджує, що назва була вибрана випадково, тому з часом знайшов їй пояснення: «Я писав цей твір у 2011 році, якраз у розпал репресій Януковича проти своїх опонентів. І тоді Фантомас був символом режиму «професора». Потім ми позбулися його, але тепер у нас нова біда – агресія путінської Росії. І символізм Фантомаса можна застосу-

вати тепер до президента «братської» країни» [7]. Образ Фантомаса як, з одного боку, небезпечного злочинця, а з іншого – героя пародійного фільму, розкриває широкі можливості для багаторазового прочитання символізму назви збірки. Слідуючи за логікою письменника, кожен новий антигерой для українців уособлюватиме Фантомаса.

На думку літературознавців, есеї Ю. Андруховича характеризуються автобіографічністю, експресивністю, емоційністю, іронічністю, дотепністю та широким використанням художніх засобів, що, на думку С. Шебеліста, є результатом впливу постмодерних творчих практик [13, с. 52]. Так, збірка «Тут похований Фантомас» є автобіографічною за своєю основою, оскільки автор постає перед читачем, не приховуючись за ліричним героєм, а кожна колонка побудована на основі особистого досвіду письменника. Важливим автобіографічним елементом є спогади (сімейні святкові традиції, навчання, роки служби в радянській армії тощо). Автобіографічні факти з життя письменника не є стрижнем оповіді. Проте авторські рефлексії, оцінки подій, людей, ситуацій, звичаїв, міст та країн є не тільки ключовими елементами для розуміння всієї збірки, а й важливими жанроутворювальними чинниками.

Досить символічним, на нашу думку, є укладання цієї збірки, оскільки з майже двохсот текстів, написаних і опублікованих на сайті ТСН із 2010 до 2014 р., автор відібрав саме ті, що й сьогодні є актуальними для українського суспільства. Тобто Ю. Андрухович подає ніби власне потрактування найважливіших подій України за цей період та їхні наслідки, зважаючи на теперішні події в країні. Приміром, у першому есеї «Про братів, росіян і братів росіян», датованому 12 грудня 2010 р., письменник згадує слова свого однокурсника – російського поета: «Русские братьев не едят!», додаючи: «Я й досі не можу вдовсталь намілюватися тією фразою. Якби моя воля, то я писав би її отакенними велетенськими літерами всюди, де тільки б зміг. Наприклад, на кожному російському танкові» [5, с. 7]. Очевидно, що першочергово цей есей був реакцією на події, які не стосувались України, проте сьогодні, на тлі того, що відбувається на Сході України, читач збірки сприймає ці слова вже зовсім в іншому контексті. Кінець збірки особливо наповнений політичною темою. Це есеї про Майдан, окупацію Криму та війну.

Т. Прохасько також видає збірку есеїв, більшість із яких раніше були опубліковані в часописах та інтернет-виданнях, під назвою «Одної і тої самої» (2013 р.). Есеїстика Т. Прохаська не міс-

тить авторської реакції на суспільно-політичні події в країні. Це загальні міркування про мистецтво, країну та суспільство в цілому. Тексти містять автобіографічні родинні перекази, опис побутових звичок та забобонів українців. Письменник згадує свою тітку І. Вільде. Вагоме місце в есеїстиці посідають розповіді про життєвий шлях героїв Західної України (наприклад, художника О. Сорохтея, митрополита А. Шептицького, фотографа та письменниці С. Яблонської та ін.). На відміну від Ю. Андруховича, письменник певним чином переосмислює кожен текст, уносить додаткові коментарі та навіть об'єднує кілька есеїв-колонки в один есей у збірці (назви деяких із них також відрізняються від першоджерел). Т. Прохасько пояснює це невпинним процесом саморедагування. Та можемо припустити, що під час укладання збірки автор намагався наповнити раніше опубліковані тексти новим смислом, аби вони не втратили своєї актуальності.

Збірку «Одної і тої самої» відкриває есей «Омерта», який об'єднує три колонки письменника в Галицькому кореспонденті: «Ця країна нагадує бесаги» (07.04.2010), «Країна, якої нема» (10.02.2011) та «Дюнкерк» (27.02.2009). Останній есей у розгорнутому вигляді пізніше був надрукований у цьому ж тижневику під назвою «Європа: три в одному» (14.05.2009). Ці тексти Т. Прохасько доповнює роздумами про Україну. Саме в доповненій частині розкривається і сама назва есею (омерта – з італійської означає мужність, честь – кодекс честі, закон мовчання сицилійської мафії). У тексті письменник озвучує негласні закони, за якими живуть українці: «Головне – обдурити смерть, принаймні більшість наших казок, власне, про щось таке. Якщо не смерть, то дідька, пана, державу, ще якусь нечисту силу» [9, с. 11]; «Божі закони прийнято поважати, як декларацію про наміри, однак керівництвом до щоденної дії є цілком інший кодекс» [9, с. 12]; «Ми живемо у країні, де рівень громадянського життя зупинився на стадії бандитизму. Банда – найвладивіша нам форма спільноти» [9, с. 16].

Таким чином, доповнивши попередньо опубліковані тексти, Тарас Прохасько створює абсолютно новий за смислом метатекст, у якому назва відіграє визначальну роль. Претексти слугують не основою, а об'єднуючою ланкою усього есею. Так, умовна «омерта» стає законом існування українського суспільства саме внаслідок того, що письменник описує у першому претексті. Т. Прохасько асоціює Україну з бесагами, де «є багато всього. Але знайти те, що потрібно якраз тепер, неможливо» [9, с. 6], а ще з яблуком, повішеним на нитку,

«яке потрібно вкусити без допомоги рук», і грушкою, «під якою лежиш на траві, чекаючи, заки вона впаде до рота», та з гіркотою підсумовує: «Шкода лишень, що вона сама не є чимось таким, на що подібна хоча би грушка» [9, с. 7]. Україна стала країною, «якої нема» через своє двовір'я, яке, на думку митця, стосується не лише релігії. Це «наша тотальна роздвоєність»: «Коли кожен із нас однаково чесно може перебувати у зовсім протилежних ролях. Перевтілюючись настільки, що цілком не пам'ятає про себе іншого» [9, с. 15]. Третій претекст пояснює те, чому «ми не можемо еволюціонувати до Європи». Використовуючи відому історію про те, як загін українських козаків взяв штурмом захоплену іспанцями фортецю Дюнкерк, Т. Прохасько пропонує теорію «трьох гатунків Європи». У цій ієрархії Україна є третьою Європою (письменник наголошує, що з того часу нічого не змінилося), яка викликає два протилежні відчуття: «З одного боку – гордість і зневага, бо таки ми можемо... З іншого – жаль і кривда, бо все ж ми якісь не такі» [9, с. 25]. Паратекстуальні зв'язки есею з його назвою, окрім тематичного, виявляються й у формальному оформленні есею. У збірці, на відміну від колонок у Галицькому кореспонденті, есей поділений на 16 частин – 16 символічних законів української омерти.

Якщо в есеї «Омерта» додані до претекстів фрагменти відіграють визначальну змістову роль, то в «Ревакаціях» вони стали можливими завдяки тому, що збірка, на відміну від колонки, не обмежує автора в обсязі тексту. Додані фрагменти до колонки «Надто довгі канікули» (19.06.2013) слугують доповненнями чи додатковими відомостями до історії, висвітленої у претексті. Уперше ж повний текст збірки було надруковано у збірці «Історія України очима письменників» (2013).

Есей «Абстрактна Франківщина: між Довбушем і Буковелем» об'єднує однойменну колонку (26.05.2011) та есей «Федерація Прикарпаття» (03.08.2011). У першій частині есею (яка відповідає однойменній колонці) Т. Прохасько розвиває ідею Івано-Франківської області, яка за формою схожа на ромб («Цим вона дуже нагадує півострів Індостан. Ще й своїм нижнім клином втискається між два океани ... – Угорський і Турецький» [9, с. 32]. Така форма і географічне розташування, на думку письменника, визначає унікальну місію Станиславщини (назва Івано-Франківської області до 9 листопада 1962 року) – «догляд за цим вододілом». Ідея ромба переходить і в другу частину есею (яка відповідає колонці «Федерація Прикарпаття»). Так, центр ромба геометрично об'єднує, але ментально розділяє чотири кути

(Гуцульщину, Бойківщину, Опілля та Покуття): «Якби не Івано-Франківськ, мешканці цих країн могли б і не зустрічатися» [9, с. 38]. Прохасько навмисно називає ці етнографічні регіони «країнами» та далі пояснює їхню самодостатність.

Станиславщина і Франківщина (як і Станислав та Івано-Франківськ у наступному есеї «Роздягаючи Франківськ») для Т. Прохаська (не тільки історично, але й ментально) є різними областями. Якщо Станиславщина, яка «перетворилася на модерну формацію, чимось подібну на ранню Америку» [9, с. 33], є культурним осередком ідентичності її мешканців (зокрема самоідентичності автора), то Франківщина – «не звичний історичний регіон, а передовсім адміністративний» [9, с. 34]. Станиславщина асоціюється з Довбушем, а Франківщина – із сучасним туристичним Буковелем. Таким чином, претексти об'єднані в один есей на основі спільної тематики – життя Франківщини, сучасної та історичної. Із прагматичної точки зору в самому есеї-метатексті легко прочитується, наприклад, символ Франківщини (як геометричного ромбу). Однак (щодо претекстів) це можливо лише за умови прочитання двох колонок. Образи Станиславщини та Станиславіва (як основи самоідентичності) простежуються у всій творчості митця.

Із новими назвами до збірки також увійшли есеї «У Бруно Шульца не було телефону...» («Бруно Шульцеві на 120 років», *Тиждень № 37 (254) від 13 вересня 2012*), «Карпатський магніт» («Карпати», *Український журнал № 10 (50), 2009*), «На кожне є щось» («Блатна Україна і її кінець», *Галицький кореспондент, 05.09.2009*) та інші. Завершують збірку короткі есеї, які раніше були опубліковані в тижневику «Галицький кореспондент», інтернет-виданні «Правда», на сайті щотижневика «Український Тиждень».

Досліджуючи міжтекстові зв'язки есеїв, опублікованих у ЗМІ, важливо враховувати особливості функціонування та тематику медіаресурсу. Ці фактори неодмінно впливають на сприйняття текстів. Приміром, на сайті Івано-Франківського обласного суспільно-політичного тижневика «Галицький кореспондент» усі записи Т. Прохаська можна знайти на сторінці автора. У самих колонках немає посилань ні на раніше опубліковані тексти письменника, ні на статті, схожі за тематикою. У читача є лише можливість перейти на іншу сторінку меню («Влада», «Життя», «Діло», «Культура», «Спорт» та інші) або ж скористатися новинною стрічкою. Сайт щотижневика «Український Тиждень» функціонує по-іншому. Окрім рубрик меню («Новини»,

«Політика», «Економіка» тощо) та інших колонок, кожна сторінка містить гіперпосилання на матеріали, схожі за темою. Причому не тільки окремо (у вигляді «Читайте також»), а посиланнями, «вбудованими» у текст есею. Так, колонка «Мова неправди» (12.04.2012) за допомогою гіперпосилань пов'язана з шістьма іншими матеріалами сайту. Наприклад, речення «Деякий час тому ... до Франківська прислали нового генерала міліції» відсилає читача до матеріалу під назвою «Свідок у справі Луценка заплутався у свідченнях» з рубрики «Новини», а «Саме тому я так ціную записи з кабінету Кучми» – до статті «Друге десятиліття «справи Гонгадзе» з рубрики «Політика».

Висновки. Від початку існування есей (як художньо-публіцистичний текст) несе потужний комунікативний заряд. Попри те, що за своєю природою есей не передбачає функції пропаганди, цей жанр активно використовується

з метою переконання. Порівнюючи особливості функціонування есею в літературному та журналістському дискурсах, простежуємо низку прийомів, до яких вдаються митці для досягнення прагматичного ефекту (категоричні висловлювання, апелювання до власного досвіду, ефект присутності тощо). Зважаючи на функціонування медіа, де тексти постійно витісняють один одного (як новини в інформаційній стрічці), журналістський есей можна умовно назвати короткоіснуючим текстом, тому літературний – довгоіснуючим (оскільки художня комунікація породжує альтернативу, а не витіснення). Із формального погляду, есеїстиці притаманні як літературні (серед яких автобіографічність, інтертекстуальність, експресивність, емоційність, іронічність та широке використання художніх засобів), так і соціокомунікативні риси (актуальність, оперативність, безпосередній вплив на масову свідомість, «державне мислення» та медійність).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрейчик М. Интеллектуал як герой української прози 90-х років ХХ століття». Львів, 2014. 188 с.
2. Андрухович Ю. З особливим цинізмом. URL: <https://tsn.ua/analitika/z-osoblivim-cinizmom-313640.html> (дата звернення: 06.07.2018).
3. Андрухович Ю. Наша мова: вірші в диванах. URL: <https://tsn.ua/analitika/nasha-mova-virshi-v-divanah.html> (дата звернення: 06.07.2018).
4. Андрухович Ю. Перверзія. Львів, 2000. 292 с.
5. Андрухович Ю. Тут похований Фантомас. Брустурів, 2015. 232 с.
6. Біловол Ю. Мотиви державотворення в письменницькій публіцистиці кін. ХХ – поч. ХХІ ст.: еволюція, поетика, прагматика: дис. ... канд. н. із соц. комунікацій: 27.00.04 – теорія та історія журналістики. Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2009. 223 с.
7. Максютенко Д. Андрухович: Путин – комедийний Фантомас. Хочет выглядеть грозным, но вызывает смех: интервью. Бульвар Гордона. URL: <http://bulvar.com.ua/interview/YUriy-Andruhovich-Putin-komediynyy-fantomas-Hochet-vyglyadet-groznym-no-vyzyvaet-smeh-9545.html> (дата звернення: 06.07.2018)
8. Почепцов Г. Теория коммуникации. Москва, 2001. 656 с.
9. Прохасько Т. Одної і тої самої. Чернівці, 2013. 240 с.
10. Різун В. Соціальні комунікації як інженерне вчення, або соціальні комунікації в системі соціального інжинірингу (соціальної інженерії). Комунікація. 2012. № 2. С. 8–18.
11. Садыкова Л. Лингвостилистические параметры текста эссе (на материале французской литературы): автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.05 «Романские языки». Москва, 1992. 20 с.
12. Яблоновська Н. Художня література та мас-медіа в нових соціокомунікативних умовах: спільність функцій, можливостей та ризиків / Онтологія літератури в сучасних комунікативних умовах: монографія / гол. ред О. Пронкевич. Миколаїв, 2016. С. 7–36.
13. Шебеліст С. Теоретичні аспекти жанру есею. Слово і Час. 2007. № 11. С. 48–56.
14. Stuckey-French N. An Essay on the Context of Essays. The Essay Review. University of Iowa. I.1. Spring 2013. P. 41–51.